

עמל עמל הא' עמל ¹ ואון והוא כמהו ² ויתכן היות[ו] כמו יגיעה ³, עמל ⁴ הכסילים
והב' ושלש ⁵ ועמל, שם אדם.

עורב עורב הא' את ¹ כל עורב והב' ויהרגו ² את עורב.

ערב ערב ערב הא' וגם ¹ ערב רב, ענינו רבים שהתערבו עמם
והב' או ² בשתי או בערב והג' ערב ³ ובקר והד' וכל ⁴ ערב וכוב, והם הערב הדורים
בנגב ⁵ והה' אחד מן כערבים ⁶ על יבלי מים.

עשן עשן הא' עלה ¹ עשן, וכמהו יעשן ² אפך בצאן מרעיתך והב' ועתר ³ ועשן.
עב עב הא' הנה ¹ עב קטנה והב' ועמודים ² ועב. פרשו המפרשים ³ בו
עץ עב שיש גשמו ⁴ גדול.

עדות עדות הא' עדות ¹ ביהוסף שמו, והוא ² מהפעלים שהעין של[ה]ם איננו שלם
והב' ואת הנזר ³ ואת העדות והוא מהפעלים שהלמד שלהם איננו שלם ⁴ והו' והתו
נוספים והוא ע"מ גאות והוא בענין חלי, ויתכן היות כמהו על ⁵ שושן עדות, כמו
מכתם ⁶ שהוא הזהב הטוב.

ענק ענק הא' באחת ¹ ענק, הם החליים, והב' בני ² ענק.

עצב עצב הא' כי ¹ ילדתי בעצב, בעצבון והב' אם ² דרך עוצב בי, כמו מרי,

עמל — ¹ תהלים י ז. ² כלומר, כמו און. וראב"ע, שהובא בהגהות הבחור לשרשים של
רד"ק: כל עמל סמוך לאון הוא כמהו. ובפירושו לבמדבר כג כא: ולא ראה עמל, הטעם כפל והוא
אחי האון וכו'. ³ וכך פירשו א"ג: וענין הכל יגיעה וטרח. ⁴ קהלת י טו. ⁵ דהי"א
ז לה.

עורב — ¹ ויקרא יג טו. ² שופטים ז כה ("שם אדם"; "מלך" ?).

ערב — ¹ שמות יב לח. א"ג שרשים: "רוצה לומר פחותים שבבני אדם, שלא היו ישראלים".
² ויקרא יג מח. ³ תהלים נה יח. ועיין א"ג שרשים: ערב — כל הלילה ע"ש.
⁴ יחזקאל ל ה. ⁵ בלי ספק התכוין לירמיה כה כד: ואל כל מלכי הערב השוכנים במדבר.
⁶ ישעיה מד ד.

עשן — ¹ שמו"ב כב ט. ² תהלים עד א. ענינו ("מענאה") הכל הכעס והקצף (א"ג).
³ יהושע טו מב ("שם מקום"; "קריה").

עב — ¹ מלכ"א יח מד. ² שם ז ו. ³ עיין תרגום ורש"י ורד"ק במקום; ודרשת חז"ל
והעבים (יחזקאל מא כו) אלו המרישין בבא קמא סז א. ויש להעיר כאן ששרש "עב" בא"ג
נשתבש בהעתקות ויש לתקנו: "ועב עץ וצלעות הבית והעבים פסר [פיה] סקאיה וקיל
רואשן וקאל אלתרגום ועמודיא וסקופתא אלך" [= שרשים: ועב עץ (יחזקאל מא כה) וצלעות
הבית והעבים פרשו בו תקרות ואמר התרגום ועמודיא וסקופתא וכו']". התרגום שהובא כאן
אינו מתאים למקראות שהביא ובלי ספק נשמט עוד מקרא: ועמודים ועב, ושם באמת
תרגם המתרגם כך. וזכר לזה נמצא בכ"י רואן של אלאצול 497 הערה ב: "וצלעות הבית
והעמודים והעבים" ואין פסוק כזה, אלא שנשתרבב מ"ועמודים ועב" שהיה בטופס שלפניו.
(לענין "רואשן" שבמקור, עיין "פירוש הגאונים לטהרות" מהדורת רי"ג אפשטיין עמוד 133 הערה
4 ובפנים שם על המריש, וכן בעמוד 59 שם; "רואשן" אף אלפאסי ערך עב עמ' 361). ועיין עוד
רד"ק בשרשים. ⁴ = כאן ג'סמה.

עדות — ¹ תהלים פא ו; ² משרש "עוד", א"ג בשרשו. ³ מלכ"ב יא יב. ⁴ משרש
"עדה", א"ג בשרשו. והכל לקות משם אלא שהוא הביא במקום "על שושן עדות" — עדות לאסף
(תהלים פא) וע"ש עוד, ולעיל ערך נזר, ומנחם במחברת. ⁵ תהלים ס א. ⁶ שם טו א.
ענק — ¹ שה"ש ד ט. ² במדבר יג לג.

והם שלש מלות נמצאות³ האחת אם דרך עוצב בי, והשנית עשינו⁴ לה כוונים להעציבה והשלישי יעציבוהו⁵ בישימון⁶.

עקב עקב הא' עקב¹ אשר שמע אברהם, כמו ענין² יצן והב' לעולם³ עקב, ענינו⁴ לנצח נצחים מן צאי⁵ לך בעקבי הצאן, ועקב הדבר הוא אחרונו⁶.

עויל עויל הא' יסגרני¹ אל אל עויל, והוא בעל² החמס והב' ישלחו³ כצאן עויליהם, עוללים, וסופו מוכיח עליו: וילדיהם ירקדון.

ערבות ערבות הא' סלו¹ לרוכב בערבות, שחקים והב' זאב² ערבות, והם רבים מלשון עֶרְבָה³.

עוצם עוצם הא' כחי¹ ועוצם ידי והב' לא² נכחד עצמי ממך, גופי וגשמי³.

ערך ערך הא' ערך¹ לחם והב' איש² ערכו והג' וערך³ בגדים, כמו חליפת מלבוש.

עכס עכס הא' את¹ תפארת העכסים, וכמהו וברגליהם² תעכסנה, וענינו³ שהיו

עצב — ¹ דהיי"א ד ט. ² תהלים קלט כד. ³ כלומר שלש מלים נמצאות במקרא בהוראה זו של 'עצב' = מרי. אבל עיין לקמן הערה 6. ⁴ ירמיה מד יט. ⁵ תהלים עח מ. ⁶ עיין באריכות בשרשים של א"ג. וכתב א"ב בפירושו לירמיה מד יט: "מצור מן אלתקיל ומענאה אלכלאף מת'ל יעציבהו בישימון והמה מרו ועצבו את רוח קדשו (ישע' סג י) מענאה הל נחן אנפרדנא בד'לך דון רג'אלנא עלי סביל אלכלאף עליהם לא בל רג'אלנא ונחן עלי ראי ואחד פי אלתעבד ללנג'ום". הפירוש לקוח מא"ג. ועיין עוד ס' הגלוי לר"י קמחי עמ' 136.

עקב — ¹ בראשית כו ה. ודרשת חז"ל (עקב = כמנין "עקב") ידועה. ² = במעני. ³ תהלים קיט קיב. ⁴ וכתב א"ג בשרשים: כאלו אמר עד סוף העולם, וכמהו ואצרנה עקב (שם שם לג). ⁵ שה"ש א ח. ⁶ עיקר הפירוש נמצא אף בא"ג בסוף שרש עקב, אלא לא בקשר עם עקב — עקבי הצאן, אלא אמר: "ועל דרך העברה ואת עקבו מים לעיר (יהושע ח יג) רצונו לומר סופו". ואמר א"ב בפירושו ליהושע שם: אכירה ועקב אלשי פי לסאן אלערב אכירה איצ"א [= סופו. ועקב הדבר אף בלשון ערב אכירה].

עויל — ¹ איוב טז יא. ² וכן בתרגום, "מרי זדונא", ורס"ג. בפירוש ר"מ בן גקטילה, באכר בספר "זכרון לאברהם אליהו" (הרכבי) החלק העברי עמוד 250, תרגם: אלאגמאר, ופירש: ופסרת פי עויל גמר מת'ל ישלחו כצאן עויליהם ואמא אלג'איר פהו עול [= הפוחז, ופרשתי 'עויל' פוחז כמו ישלחו כצאן עויליהם ואולם עושה העול הוא עול]. חיוג' מחבר: עויל, עויליהם עם עוללים (אבל בסוף השרש הוא אומר שאפשר ש'עויל' הוא כמו בני עולה). רס"ג מתרגם "עויל" — "אלגאיר"; ועיין תרגומו למשלי ט ג. וממנו בא כנראה המפרש הנ"ל להוציא; עויליהם — כמו א"ב וחיוג'. רמב"ע ענק שער ח סי' נח: עויליהם = רשעים, עוילים = צעירים. ועיין ר"ש הנגיד "בן קהלת" במהדורתו סי' פ (עמ' 35 שו"ט): כעוילים ואינימו עוילים, ובהערותי לשם. ³ איוב כא יא.

ערבות — ¹ תהלים סח ה. ² ירמיה ה ו. ³ כן אף א"ג, אבל הוסיף שיתכן שהוא מלשון "זאבי ערב", חבוק א ח. אבל פירושו מלשון ערבה נראה לו יותר ע"ש. התרגום מתרגם מלשון "ערב" ("רמשא") וכן רד"ק (והביא אף "יש מפרשים" מ"ערבה"); בשרשים מקדים את הפירוש השני, ואת הפירוש (מלשון "לילה") — "ואפשר לפרש".

עוצם — ¹ דברים ח יז. ² תהלים קלט טו. ³ תרגום: גרמי. א"ג: התואר והתכונה; וראב"ע שם מפרשו: כחי (כמו הראשון). רד"ק בשרשים: ויתכן להיות... כלומר גופי. **ערך — ¹ שמות מ כג.** ² מלכ"ב כג לה. ³ שופטים יז י. וכן בפירושו שם. בתרגום: וזוג לבושים, ועיין א"ג בשרשו. מנחם חיבר ערך לחם וערך בגדים במערכה אחת.

עכס — ¹ ישעיה ג יח. ² שם שם טז. ³ עיין "הפעלים שהם מגזרת השמות" בערכו. יאת בפירושו לישעיה רמז לשם. וכיוצא בו א"ג. וכלשונו במיוחד לראב"ע והוא לקמחי.

מראות העכסים שברגליהם והב' וכעכס' אל מוסר אויל, יש אומ' הוא שם החיה, ואיננו כן כמדומה לי. ור' יונה ג"ע פירש שהוא כמו הראשון, וענינו כבל. עגלון עגלון הא' ועגלון' איש בריא והב' מלך עגלון.

עמר עמר הא' והעומר' עשירית האיפה והב' ושכחת עמר בשדה. וכמהו וחצנו מעמר, הוא דבר שלקח מהזרע.

עצם עצם הא' בעצם' היום הזה, באותו היום בעצמו' והב' עצם' מעצמי והג' ובלהה' ועצם, שם קריה.

ער ער הא' ויהי ערך, שונאך, והב' את גבול מואב את ער.

עדר עדר הא' עדר' עדר לבדו והב' ואתה מגדל עדר.

עפעף עפעף הא' לעפעפי' תנומה, מענין אשר תעוף בשמים והפה' והלמד כפולין, ונקראו עפעפים לרוב נענועם ומהירות התהפכם' והב' ועיניו כעפעפי

שחר, כאור' השחר עת שיבקע, דימה עיניו לשחר באורו ואודם עינו.

עזובה עזובה הא' ורבה העזובה הוא שם ע"מ ענות חלושה והב' הוליד את

בפירושו לישעיה שם אומר א"ב שהתכשיטים שנמנו בפסוק זה מהם יש שנודע את פירושו האמיתי ומהם שלא נדע, אבל העכסים — ברור לנו שהם אלכלאכיל (וכן רס"ג שם). א"ג אלאצול: מת'ל אלכלאכיל [= כמו אלכלאכיל ואמנם בערך שבס מתרגם א"ג השביסים אלכלאכיל (רס"ג: אלאהלה)]. יציין אף תשובות הגאונים אסף, תשב, עמ' 74. משלי ז כב. בתרגום: והיך כלבא. רז"ל מכילתא בשלח, ראש ויסע, = נחש. ועיין לכל זה בן יהודה 4473 הערה 1. לשון מכילתא שם: אין אפעה אלא עכס (מכילתא דרשב"י אפשטיין מלמד 102: איכעוס) אמרו שעכס זה רואה צל של עוף שהוא פורח ומיד מת ואיבריו נושרין. על פי השוואה זו "אפעה-עכס" כתפרש אף לשון קשה במכתב (לרב חסדאי אבן שפרוט ?) שנתפרסם ע"י מאן Texts and Studies ח"א עמ' 28: "נומך ואפעיד", והענין ברור שהכונה לתכשיט. ואמנם מתפרש על פי "אפעה-עכס", אלא להיפך מפירוש חז"ל: עכס = תכשיט ואף "אפעה" תכשיט. (מאן שם הערה 44 סבור היה לתקן "עכסיך" או "טבעותיך". ואין צורך). בספר השרשים. אף רס"ג בתרגומו למשלי מתרגמו מענין דומה ע"ש בהערת דרנבורג.

עגלון — 1. שופטים ג יז: ("שם מלך"). 2. יהושע י ג: ("שם מדינה").

עמר — 1. שמות טז לו. 2. דברים כד יט. 3. תהלים קכט ז. 4. עיין בספר "הפעלים" ערך עמר.

עצם — 1. בראשית ז יג. 2. כלשון א"ג בשרשים. 3. שם ב כג. 4. דהיי"א ד כט ועיין יהושע יט ג ולעיל ערך בלהה.

ער — 1. שמו"א כח טז. ועיין בפירושו של א"ב לישעיה יד כא שמתנגד לפירוש "ערים" שם = שונאים (כך פירשו התרגום, חיוג' וא"ג וע"ש ראב"ע ורד"ק שני הפירושים); רס"ג: רבים מ"עיר". 2. דברים ב יח: ("שם קריה").

עדר — 1. בראשית לב יז. 2. מיכה ד ח: ("שם קריה").

עפעף — 1. תהלים קלב ד. 2. דברים ד יז. 3. = והפא. וכן לקמן "אות הפה". 4. כפירוש א"ג בשרשים, וע"ש בסוף הערך בשם "יש מי שפירש". 5. איוב מא ו. וע"ש בתרגום. 6. א"ג בשרשים שם ומציין לספר התוספת, Opuscles עמ' 97 — 98. 7. = מראיתו.

עזובה — 1. ישעיה ו יב. ובפירושו שם: אסם מת'ל ולמה יגמלני המלך הגמולה הזאת (שמו"ב יט כז) ואין קול ענות חלושה, וגם קבורה לא היתה לו (קהלת ו ג) ואן כאן אסם מכאן [= שם כמו ולמה... ואף על-פי שזה הוא שם מקום] א"ג, "רקמה" שער יא (י), וילנסקי קלח — כל הווגמאות שבפירוש, ובשרשים אומר: שם על משקל ענות חלושה והטיב המתרגם במה שאמר בו ותסגי צדיותא כאלו אמר ורבה השממה. 2. שמות לב יח. 3. דהיי"א ב יח.

עזובה אשה ואת יריעות, ואת⁴ במקום מן, כמו הם⁵ יצאו את העיר לא הרחיקו, וענינו הוליד מעזובה ומיריעות פלוני ופלוני⁶.

עלמות עלמות הא' על¹ עלמות שיר, פרשו בו המפרשים² שהוא טעם ונועם נעלם והב' בתוך³ עלמות תופפות.

מעון מעון מעון הא' והבטת¹ צר מעון, והוא שם מקום² והב' ממעון³ קדשך והג' מעון⁴ כרמל.

מערב מערב הא' מערבך¹ וכל קהלך, והוא שם מיני הבגדים הנמכרים² והב' וייראו³ ממערב.

תעלול תעלול הא' ותעלולים¹ ימשלו בם והב' גם² אני אבחר בתעלוליהם, מענין אשר³ התעללתי.

עיפה עיפה הא' עשה¹ שחר עיפה והב' עיפה² ואפר.

אות הפה

פחד פחד הא' כי¹ פחד פחדתי והב' גידי² פחדיו ישורגו, כמו ירכיו.

4. עיין ב"אותיות הענינים" ערך את. 5. בראשית מד ד. 6. ועיין סוטה יב א ותנחומא בובר ויצא סוף אות יוד ורד"ק בדה"י שם.

עלמות — 1. תהלים מו א. "מלאכה דקה ונעלמה בניגון" (א"ג, שרשים), וע"ש עוד. 2. עיין בהקדמתי. 3. שם סח כו. ועיין הקדמת רס"ג לתהלים (ערבית, עפפושטיין, ספר "זכרון לאברהם אליהו" החלק העברי עמ' 146; עברית, ריבלין, ספר "רב סעדיה גאון", ירושלים, עמ' תי—תיא). מעון — 1. שמו"א ב לב. 2. כלומר מקום דירה ולא כרגיל, (ואולי השתרבב מסוף הערך?). א"ג: צר מעוני ומשכני. וא"כ "מעון קדשך" שבא אחריו חסר ביאור, וצריך לומר מעין זה: כינוי לשמים. 3. דברים כו טו. 4. יהושע טו נה.

מערב — 1. יחזקאל כז לד. 2. "מסחרים ודברים מעוינים" (א"ג וע"ש ביאורו הארוך), וכן תרגום וכל המפרשים. 3. ישעיה נט יט.

תעלול — 1. ישעיה ג ד. חסר הפירוש; וע"ש בתרגום, רש"י ורד"ק. 2. ישעיה סו ד. 3. שמות י ב. ואמר א"ג בשרשים: "ומענין הסבוב אצלי גם אני אבחר בתעלוליהם כלו' במה שאסבב להם מן הרעות... אבל את אשר התעללתי, ורוע מעלליכם (ישעיה א טז) הוא כמו שאמר התרגום בכפרי מעלליכם (ירמיה כא יד) כפרי עובדיכון". בישעיה ג אמר בפירושו: צפה זנתה תפעול (= תואר, משקלו תפעול).

עיפה — 1. עמוס ד יג. חסר הפירוש; ואמר א"ב בפירושו שם: מענאה אלט'למה (= החשך וכו') וציין שם פוזנוסקי לספר ההשגה Opuscles עמ' 17 ולשרשים של א"ג. 2. בראשית כה ד. וחסר כאן כרגיל "שם אדם". ואמנם באלאצול עמ' 510 שו' 27—28 נוסף: "ומן תג' נים עיפה ועפר אסם רג'ל" והוא לקוח, כידוע, מספרנו; עיין הקדמה.

פחד — 1. איוב ג כה. 2. שם יז. שני הענינים — אף במחברת מנחם. וכבר א"ג בשרשיו העיר שבשרש הזה שלשה ענינים: (א) החתת והיראה (ב) השועה והצעקה (ואמנם הם "שני ענינים מתדמים" ועל כן לא הבדיל ביניהם א"ב) (וג) — גידי פחדיו. ופירש בו: "אשכיו, ותרגום מרוח אשך (ויקרא כא כ) מרים פחדין" וכו'. וכן מנחם (ועיין בספר "הפעלים" ערך "רוח"); ועיין תרגום, רש"י וראב"ע. ועל כן אפשר ש"ירכיו" כאן הוא תרגום מוטעה. או אפשר שנמשך אחר תרגומו של רס"ג "אפכאדה" (וכיו"ב אף אלפאסי בערכו עמ' 456 וע"ש) שפירושו "ירכיו". ועיין כתאב אלמואזנה לאבן ברון עמ' 86.

סמר ¹ תסמר ¹ שערות בשרי, סמר ² מפחדך בשרי. אמ' רב ³ האיי גאון ז"ל שהוא מן ויחזקהו ⁴ במסמרים לא ימוט. וענינו כמו אדם שיטע מסמרים חדים בגוף.

שרד והשרידים ¹ שרדו מהם, פועל עבר נגזר מתואר הפועל מן שריד ² ופליט.

שוד ושדת ¹ אותם בשיד, הוא הגיר. ואמ' רב ² סעדיה גאון ז"ל שענינו תלבן אותם, שיהיו לבנים.

שמל השימי ¹ השמילי, ואם ² הימין ואשמאילה, כמו אימינה מן ימין.

עשן והר ¹ סיני עשן כולו, פועל עבר, ויורה ² עליו היותו קמץ ופתח. וכמהו עד ³ מתי עשנת בתפלת עמך, יעשן ⁴ אפך.

ערל וערלתם ¹ ערלתו, תשימו אותו כמו ערלה. ואמ' ר' יונה נ"ע ² שתה גם אתה והערל ³, חשוף הערלה.

הקוצים בדרך כדי למנוע ממנה העובר והשב ויש מין מן הקוצים יקרא בלשון ערב אל ח ס ד יעשו בצורתו ברזל וישליכוהו בדרך העיר הבאה במצור.

סמר — ¹ איוב ד, טו. ² תהלים קיט, קכ. ³ רב האיי גאון, כנראה ב"כתאב אלחאוי", עיין הקדמה. ⁴ ישעיה מא, ז. רס"ג וא"ג ורד"ק מפרשים ענין רעדה ופחד. וכן אלפאסי ח"ב עמ' 334. ריב"א: פירש בהם רבנו האיי ז"ל שהוא מלשון וכמסמרות נטועים (קהלת יב, יא), כלומר כאילו תקעו בבשרו מסמרות.

שרד — ¹ יהושע י, כ. ובפירושו לשם: אשתק מן אלצפה אלדי הו שריד ופליט. ² שם ח, כב. ריב"א: פעל נגזר מן התאר. מן שריד ופליט, לי' בכי"פ, וכנראה שהוא הוספה.

שוד — ¹ דברים כז, ב. ² רס"ג בתרגום רס"ג לשם: וביצ'הא באספידאג'. ואם כן שיהיו לבנים' הן תוספת ביאור של א"ב (?). ובגליון כ"י אלאצול עמ' 708 הערה 36: קאל פיה רב סעדיה אספידאג' וקיל אנה אלכלס. ועיין פירוש הגאונים לטהרות מהדורת רי"נ אפשטיין עמ' 15 והערה 7 שם. ריב"א: הפעל נגזר מהשם. יש אומ' כי כמוהו ועמק השדים והוא תואר וכמוהו נקרא בלשון תרגום על גירא די כתל היכלא (דניאל ה, ה) ובלשון מקרא כאבני גיר מנופצות (ישעיה כז, ט), וגם הוא כן בלשון ערב אלגיר. ותשתוו בו שלשת הלשונות כאשר אתה רואה, וכלשוננו של א"ב בפירושו לישעיה כז, ט: כאבני גיר מנופצות, הו אלגיארי, ופי אלנבטי על גירא די כתל היכלא פקד תקארבת אל תלת לגאת פיה כמא תרי! ועיין "אגרת" בן קריש עמ' קיד והערה שם ומחברת מנחם ערך גר עמ' 59 סוף עמודה ו. ובערך שד חיבר מנחם אף ותשם בסד רגלי (איוב יג, כז) וכן א"ג בשרשים.

שמל — ¹ יחזקאל כח, כא. ² בראשית יג, ט. ועיין לעיל ערך ימן, ובהערות לשם. ריב"א: וכי תשמאילו (ישעיה ל, כא) ואם הימין ואשמאילה, הימיני; השמאלי — כלם מלשון שמאל.

עשן — ¹ שמות יט, יח. ² כן בתוספת שבאלאצול ראש עמ' 553. ועיין שם כל הערך. ³ תהלים פ, ה. ⁴ שם עז, א. ריב"א: והר סיני עשן כולו (שמות יט, יח), יעשן אפך, עד מתי עשנת, כלם מלשון אלה עשן באפי (ישעיה סה, ה). באלאצול נשתבשו: אלה — עלה באפו — באפי ע"ש ומתוקן בשרשים. ועיין אבן ברון עמ' 81.

ערל — ¹ ויקרא יט, כג. ² בשרשים שרש ערל וציין שם לספר ההשוואה Opuscles עמ' 376/7 ולספר ההכלמה. ³ חבקוק ב, טז. ומא"ג הנ"ל לקח א"ב ואמר בפירושו: מענאה ואבדי גרלתך והו יואזי קולה למען הביט אל מעוריהם (שם טו), אי כמא סעי פי אבדא סואה גירה יתולד עליה מת'ל דלך ובאלסכר איצ'א לקולה שתה גם אתה. ריב"א: שתה גם אתה והערל, מלשון אשר לו ערלה (בראשית לד, יד), והוא צווי מבנין נפעל והעין ראויה להדגש לולי היתה מאותיות הגרון, ופירשו הראה ערלתך וגלה אותה וזה ענש על מה שעשה בפסוק הכתוב למעלה והוא הו' משקה

עֵיט ויעט¹ בהם, הוא מן עֵיט. וענינו נפח בפיהם וגרשם.

עבר ויעבר¹ ברתוקות, הוא מן תרג' והברית² התיכון ועברא מציעאה, וענינו ששם בריח בכך וכך.

עין ויהי¹ שאול עוין את דוד, פועל מן עין² בעין. וכמו זה הענין נקראו נקראו האויבים שוררי³. וענינו שיביטו אליו בעין רעה ודרך איבה. וכן מלשון ראה, המה⁴ יביטו יראו בי. והרוב מזה הענין הוא דבק בבית, כמו לראוה⁵ בכ, עיני תראינה⁶ בכ.

עכס וברגלהם¹ תעכסנה, פועל נגזר מן העכסים² וענינו שהיו מראות העכסי' שיש ברגליהם מרוב התגלותם בדרכי העבירות.

רעהו מספח חמתך ואף שכר למען הביט אל מעוריהם. ועיין בתרגום וברש"י, ראב"ע ורד"ק בחבקוק שם. והנה ב"פשר חבקוק" מנוסח הכתוב: שתה גם אתה והרעל, והעיר ר"ח ילון ב"קרית ספר" שנה כז עמ' 175 ו: "נראה שהיה לפנינו נוסח ו ה ר ע ל , כמו שיש להסיק מלשון התרגומים הישנים אלא שדרש (= בעל הפשר): אל תקרי והרעל אלא והערל". ועיין שם. וצריך להביא דברי רב סעדיה גאון בפירושו לתהלים ס, ה: ופסרת תרעלה מסדר מת'ל שתה גם אתה והערל והו מסתוי ומקלוב. וכדלך כוס התרעלה [= ופירשתי 'תרעלה' — מרעיד, כמו שתה גם אתה והערל שהוא שוה לו ואותיות הפוכות (= שיכול אותיות = והרעל) וכן יש לפרש כוס התרעלה (ישעיה נא, יז, ואמנם כן תרגם שם רס"ג)].

עֵיט — ¹. שמו"א כה, יד. וכן חיוג'; וכתב א"ג שרשים שרש עֵיט: ופרושו העיף אותם והענין גרשם ודחה אותם מעליו. ריב"א: פירושו טרדם כצפור.

עבר — ¹. מלכ"א ו, כא. ². שמות כו, כח. בגליון כ"י אלאצול עמ' 500 הע' 39: אי במעזל מאכ"וד' מן תרגום והברית התיכון. ובגוף הספר (שרשים עמ' 352): ויעבר ברתוקות זהב דומה ללשון התרגום. כי תרגום והברית התיכון בתוך הקרשים מברית מן הקצה אל הקצה ועברא מציעאה [בגו דפיא מעבר מן סופי לסופין], כאלו אמר ויברית ברתוקות זהב. ריב"א: ויעבר הרתוקות מלשון תרגום והברית התיכון ועברא מציעאה, כמו שנגזר מלשון בריח לברוח בתוך הקצה. ועיין "תג'נים" ערך בריח.

עין — ¹. שמו"א יח, ט. ². ישעיה נב, ח. ³. תהלים ה, ט. ⁴. שם כב, יח. ⁵. יחזקאל כח, יז. ⁶. מיכה ז, י. א"ג בשרשים שרש עין: "כי עין בעין, עינים להם, ומהענין הזה גזרו ויהי שאול עוין את דוד כלומר מביט עליו הבטת שנאה. וזה ממה ששכח ר' יהודה ונמלט לנו להוסיפו על מה שזכר. ואמר בו התרגום: כמין לדוד". ⁷. ההדגשה של ראה ב', שרובו לרעה — ידועה אף מכמה מפרשים אחרים. ריב"א: מלשון עין ופירושו רואה אותו בעין שנאה ואיבה, וכמוהו ותביט עיני בשורי (תהלים צא, יב) שהוא מן אשורנו ולא קרוב (במדבר כד, יז), תשורי מראש אמנה (שה"ש ד, ח). ואמר ב"אהל מועד" שער ראה עמ' רמז: "ותאמר עין, ויהי שאול עוין את דוד. פירושו בו מביט, נגזר מן עין ורוצה לומר שהיה מביטו הבטת השנאה אין מעיינין במקום שמכריעין". לשון חז"ל אמנם שייך לכאן אבל קטוע הוא, הוא ברייתא בבבא בתרא פט, א (וש"נ), ולקוח משרשים של הרד"ק, אבל השתמש כנראה אף בלשון א"ב. וז"ל רד"ק: והפעל הקל ממנו ויהי שאול עוין את דוד כלומר נותן עיניו עליו ומביטו הבטת השנאה. ולפי דעתי כי כן בהבטת התוחלת, כל מעיני בכ (תהלים פז, ז) כלומר כל הבטתי ותוחלתי בכ. ורבותינו ז"ל הרגילו הלשון בבנין הדגוש הרבה במאמרם אין לו עיין עליו (ב"ב קטו, א), אין מעיינים במקום שמכריעין". וכאן המובאה במקומה. ועיין לעיל בהערה לערך און.

עכס — ¹. ישעיה ג, טז. וכן אומר בפירושו שם: פעל מתקטע מן עכסים, אלתי הי אלכ'לאכל אלתי פי סוקהן. וקד דכרת הד'ה אללפט'ה פי גמלה גמעת מנהא ממא אקתטעת מן אלאסמא אלתי לא תצריף להא ענדנא. מת'ל לא תפאר אחריו אלמשתק מן ותארכנה פארתיו אי לא תסתקף' מא פי אלפארות [= פעל נחתך מן 'עכסים' שהם הכבלים אשר בשוקיהן וכבר הזכרתי מלה זאת בתוך

על לא¹ תעולל אחריך, מן עוללות². וענינו לא תכרות שאר העוללות³.

עצם וזה¹ האחרון עצמו, ענינו שבר עצמותיו ורצץ אותם.

עטר שעטרה¹ לו אמו, על² צר המעטירה, ענינם כענין בי³ יכתירו צדיקים. ושניהם מן עטרת⁴ תפארת.

ענן בענני¹ ענן, פועל מהבנין הכבד. והיה ראוי היות הנון הראשון דגוש ע"מ ובדברי² אותך. וקרוב מזה יאמר בלשון ישמעאלים³.

כל מה שאספתי מהן ממה שנחתכו מן השמות שאין להן 'נטיה' אצלנו. כמו לא תפאר אחריך, שנגזר מן ותארכנה פארותיו, כלומר לא תקטע מה שיש ב'פארות'; (ועיין לקמן ערך פאר). והנה הזכיר כאן את ספרנו. ועיין הקדמה. א"ג שרשים שרש עכס: מתקשטות בעכסים. וברקמה שער יד (יג), וילנסקי עמ' קעא הביא בין הפעלים הנגזרים מן השמות. וחז"ל פירשו מלשון עכס = נחש. ועיין בתג'נים ערך עכס ומה שכתבתי שם בהערותיי, עיין שם. ורס"ג בתרגומו לישעיה שם מתרגמו לערבית 'יעכסן' = שיתעו (שיהפכו) האנשים לזנות אחריהן וע"ש הערת דרנבורג.² שם שם, יח. ריב"א: טעמו יניעו העכסים אשר ברגליהן עד שישמע קולם.

עלל —¹ דברים כד, כא.² ישעיה יז, ו. ועיין א"ג ראש שרש עלל, ובספר ה'תוספת' עמ' 103, וכן ב'רקמה', וילנסקי שער יד (יג) עמ' קע, הביאו לדוגמא לפעלים הנגזרים מן השם.³ אף בפירושו לשופטים כ, מה "ויעללהו במסלות", אמר: אצל הדה אללפ'ט פי כ'צאץ אלכרם והי אלענאקיד אלצגאר אלתי תכון באלמנאכב אלכבאר והי תבקי בעד אלקטאף תסמי עוללות ואשתק להא פעלא מן אלאסם פקאל לא תעולל אחריך והו פעל תקיל מזיד אלואו מת'ל ועונן ונחש (מלכ"ב כא, ו) אלך' [= עיקר הלשון הזה (הוא) בענבי הכרם והם הענבים הקטנים שהם בצד האשכולות הגדולים, ויישארו אחר הבציר — קוראים להם 'עוללות'. ונגזר להם פועל מן השם, ואמר לא תעולל אחריך, והוא פעל כבד בתוספת הו"ו, כמו ועונן ונחש וכו']. אף ר' תנחום הירושלמי בפירושו לשופטים שם (מהדורת הארבריקר) אומר כלשון א"ב ומוסיף: כמא קיל מן שורש ושרשך מארץ חיים וכו', עיין לקמן ערך שרש. ריב"א: טעמו שלא תקח כל מה שיש בעוללות.

עצם —¹ ירמיה נ, יז. וכן בפירושו שם: כסר עט'אמה, לפטה משתקה מן עצם [= שבר עצמותיו. תיבה נגזרת מן עצם]. א"ג שרשים עמ' 381: שבר עצמותיו. והוא דומה ללשון שאומרים הערב עצמתי השה כלומר חתכתיה עצם עצם וזה מקיצור העברית וצחותם. בספר ההשגה Opusculum עמ' 103 הביא א"ג את פסוקנו לדוגמא לפעלים האלה. ועיין לעיל ערך גרם. בגליון אלאצול כ"י אוקספורד עמ' 542 הערה 33: ד'אתי וג'סמי מאכ'וד' מן עצם פי בעץ' מן אלכמיה. ריב"א: מלשון עצם והוא דרך צחות, כלומר שבר עצמות כמו ועצמותיהם יגרם והוא מן הכבד הדגוש והקל והכבד הנוסף ממנו טע' להפך והוא חזוק העצם כמו וירבו ויעצמו (שמות א, ז), ויעצמוהו מצריו (תהלים קה, כד). מנחם מחבר 'עצם מעצמי' (בראשית ב, כג) עם וזה האחרון עצמו "לשון גרם המה". ואמר עליו ר' יוסף קמחי, "ספר הגלוי" עמ' 136: עצמו אין פירושו שם בו עצמות כי אם שבר עצמותיו. וב"מנורת המאור" לרב יוסף ב"ר דוד היוני (דוקס, "ארינט", ליטרטורבלט 1850 עמ' 176): מלשון עצם והוא בדרך צחות כלומר שבר עצמיו כמו ועצמותיהם יגרם (לעיל ערך גרם) והוא מהכבד הדגוש, והקל והכבד הנוסף ממנו טעמו להיפך והוא חזוק העצם כמו וירבו ויעצמו (שמות א, ז). ועיין אבן ברון ראש עמ' 83 (אף הוא: עצמו מן עצם).

עטר —¹ שה"ש ג, יא.² ישעיה כג, ח. ובפירושו: יריד ד'את אלתאג (= רצה לומר בעלת העטרה).³ תהלים קמב, ח: לעיל ערך כתר.⁴ ישעיה סב, ג. וכך אף אלפאסי ח"ב עמ' 387. ריב"א: הכל מלשון עטרת תפארת וממנו עוטר ים אל דוד ואל אנשיו לתפושם (שמו"א כג, כו). ענן —¹ בראשית ט, יד.² יחזקאל ג, כז. חיוג': וראוי להדגש [כמו בשלחי את חצי הרעב (יחזקאל ה, טז)] אך הרפוהו להקל. ודברי א"ב לקוחים מס' הרקמה לא"ג, וילנסקי עמ' רצ: "ויאמר במקום פעל כבד בענני ענן בהקל ומשפטו להכביד, על משקל ובדברי אותך". אבל ההשואה ללשון